

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/12/horvath-ilona-gazdasagtortenet-es-gazdasagi-penzugyi-ismeretek-oktatasa-a-kozepiskolaban-10-03-08/>

Horváth Ilona

Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában¹

A pénzügyi műveltség helyzetéről külföldön a századfordulótól kezdődően, Magyarországon 2006 óta több kutatás is indult. A legújabb nemzetközi és hazai pénzügyi műveltség (financial literacy) vizsgálatok egybehangzóan, a lakosság pénzügyi műveltségének súlyos hiányosságaira hívják fel a figyelmet. A globális probléma mind több kutató és pénzügyi szakember érdeklődését kelti fel, a kérdés számos ponton nemzetgazdasági érdekekhez kapcsolódik. A világszerte egyre sokasodó pénzügyi műveltség vizsgálatok szinte egybehangzóan megállapították, hogy a középiskolás diákok pénzügyi, gazdasági ismereteiket leginkább a szülői házból szerzik, amely általában nem képes megfelelő információkkal támogatni a fiatalabb korosztályokat. Mivel ez az ellentmondás újra generálja a lakosság pénzügyi kiszolgáltatottságát, az oktatás szerepe egyre nagyobb jelentőséget kap. Vizsgálni kell azokat az utakat, amelyek a túlterhelt középiskolás diákok oktatásában lehetővé teszik a pénzügyi műveltség hatékony fejlesztését. A gazdaságtörténet korszerű oktatása a pénzügyi műveltség fejlesztéséhez is hozzájárulhat.

Az angol nyelvben a financial literacy kifejezés a pénzügyi írni-olvasni tudás képességét jelenti. A magyar nyelvben pénzügyi kultúraként, vagy – ahogy e tanulmányban – pénzügyi műveltségként használjuk. Kitérve a fogalom határait, olyan elemek kapcsolódnak a pénzügyi műveltséghez, mint az általános tájékozottság, a biztonságos eligazodás, az összefüggések értéke, az alkalmazható tudás hangsúlyozása. Ebben a megközelítésben a műveltségterülethez tartozó kompetenciák összefonódnak más műveltségterületek kompetenciáival, elemei erősítik, támogatják egymást.

I. A pénzügyi műveltség mérése

I.1. A felnőtt lakosság pénzügyi műveltségének mérése

Az egyre gyorsuló gazdaság számos új jelenséget idézett elő. A digitalizáció széleskörű alkalmazása ma már más tudást, képességeket és készségeket vár el. Napjainkban a világgazdaság robbanásszerű fejlődésével a szakértők már az ipar 5.0 jeleit vetítik elénk; azaz a magasan képzett szakemberek és a robotok együttműködésének eredményeképpen, az egyedi termékeket, szolgáltatásokat létrehozó új ipari megoldások lehetőségét, amelyben az ember kognitív képessége és a mechanikus feladatokban kifogástalan robot együttes munkája, az együttműködés új szintje jelenik meg.

A pénzügyi rendszer követi a gazdaság növekvő ütemét, számos új és egyre összetettebb pénzügyi szolgáltatás jelenik meg, s a változások együtt járnak azzal, hogy a pénzügyi döntések a korábbinál is nagyobb figyelmet igényelnek a világon mindenütt, így Magyarországon is. A felgyorsult világban ma 10 perc alatt lehet hitelhez jutni az interneten,

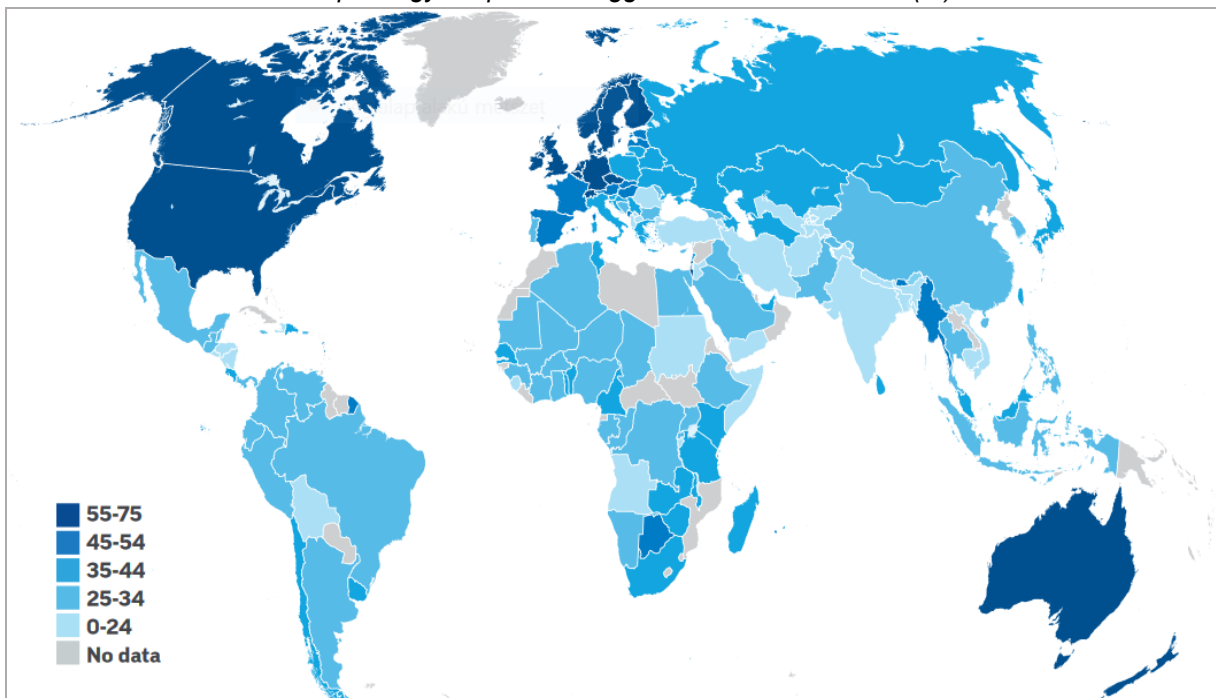
Horváth Ilona: Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában

az egyre szaporodó, számos összetett pénzügyi termékben kockázat rejlik, változnak az életkörülmények, a foglalkoztatás, a nyugdíjazás.

A trendváltás 2012 után elindult a világgazdaságban, így a magyar gazdaságban is. A gazdasági válság negatív hatásai mérséklődtek, a fellendülés vette át a helyét, a fogyasztás növekedésével. Ma azonban a szakértők egy része a ciklikusság törvényszerűségei miatt lehetséges recesszióra figyelmeztet. Azok a hangok, amelyek ma lassulást, esetleg válságot jövendölnek, még nem megítélhetők. Nem látható előre, hogy a lehetséges lassulás, vagy válság milyen módon lesz hatással az egyes nemzetgazdaságokra. A kérdés az, hogy egy bekövetkező válság idején a lakosság jelentős része vajon képes lesz-e megfelelő pénzügyi döntéseket hozni?

Az S&P Global FinLit felmérés² egész világra vonatkozó eredményei 2014-ben több mint 150 000 reprezentatív és véletlenszerűen kiválasztott felnőtt pénzügyi műveltségét vizsgálták a világ 142 országában. A vizsgálat négy témakör köré építette a résztvevők pénzügyi műveltségének mérésére szolgáló feladatokat: a kamat, a kamatszámítás, az infláció és a kockázatok diverzifikációja. A feladatokban használt fogalmak alapvető, a mindennapi életben szükséges ismereteket tartalmaztak. **A vizsgálat megállapítása szerint a felnőtteknek világszerte mindössze 33 százaléka rendelkezett alapvető pénzügyi műveltséggel (pénzügyi írástudással).** A legjobb eredmény 71 százalék, a legrosszabb 11 százalék volt.³ Az egész világra kiterjedő adatok mögött azonban nagy különbségek vannak országonként (1. ábra).

1. ábra – Pénzügyi műveltség a világban
A pénzügyi alpműveltséggel rendelkező felnőttek (%)

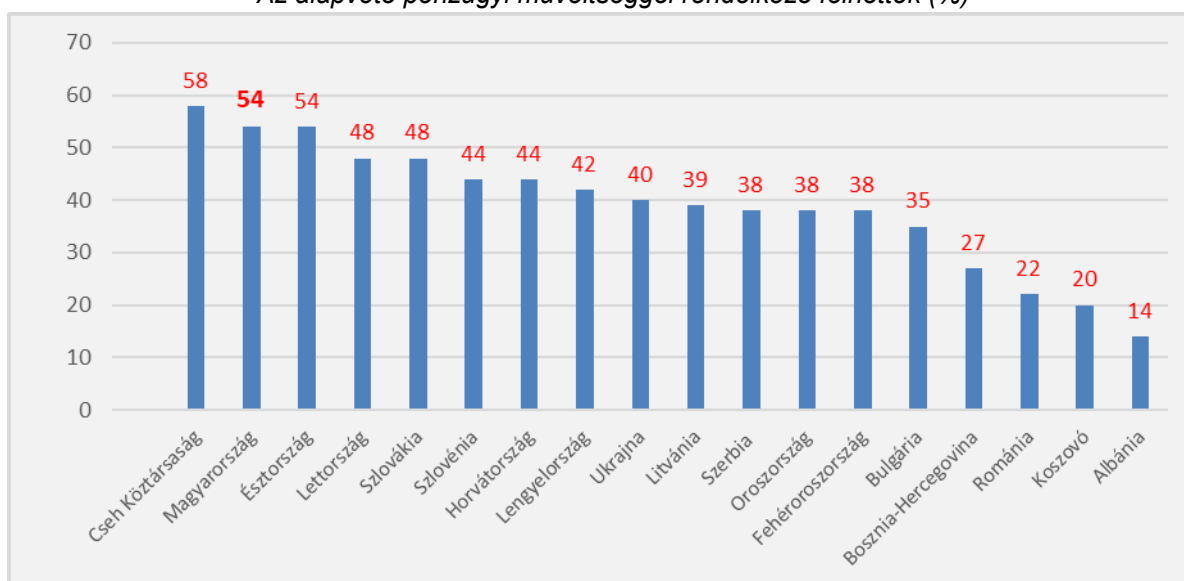
Forrás: S&P Global FinLit Survey, 2015

Horváth Ilona: Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában

A S&P Global FinLit adatai szerint pénzügyi műveltség szempontjából a világ élvonalába Észak-Európa lakossága tartozik: Norvégia, Svédország, Dánia felnőtt lakosságának 71 százaléka rendelkezik az alapvető pénzügyi írás-olvasás tudással. Jó az Egyesült Királyságban (67 százalék), Németországban és Hollandiában (66 százalék), Finnországban (63 százalék) a pénzügyi műveltség vizsgálatának eredménye. A mért adatok alapján Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa, a volt keleti tömbhöz tartozó országok lakosságának körében átlagosan sokkal rosszabb a kép. Jelentős a különbség a lista élén álló Cseh Köztársaság (58 százalék), Észtország és Magyarország (54 százalék), illetve a lista végén álló országok, pl. Románia, Koszovó, Albánia eredménye között (2. ábra).

2. ábra - Pénzügyi műveltség Európában

Az alapvető pénzügyi műveltséggel rendelkező felnőttek (%)

Forrás: S&P Global FinLit Survey adatai alapján saját szerkesztés

A közép-, kelet- és délkelet-európai volt szocialista országok lemaradásának okai között leginkább a gazdasági lemaradás nevezhető meg, és még sok évig érezteti hatását a piacgazdaság tagadása, a tapasztalat hiánya, s a szocialista szemléletet követő oktatás.

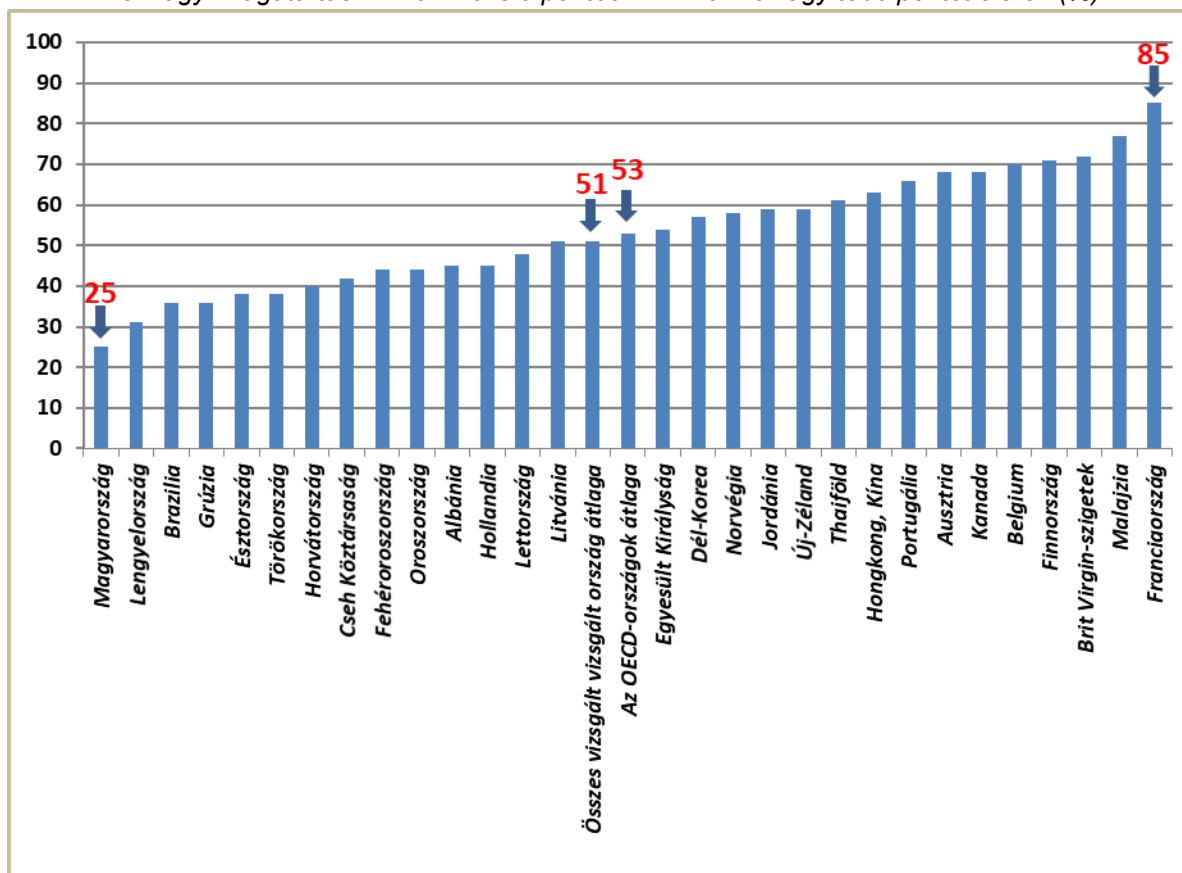
A felnőtt lakosság pénzügyi műveltségének vizsgálatára vonatkozó nemzetközi pénzügyi mérések között árnyalja a képet az OECD/INFE vizsgálat,⁴ amely három területen mérte a részt vevő országok felnőtt lakosságának pénzügyi műveltségét: 1. ismeretek, tudás; 2. attitűd; 3. magatartás (pl. családi költségvetés, megtakarítás, pénzügyi termékválasztási szokások). A 2010-es mérést 14, a 2015-ös vizsgálatot 30 országban (17 OECD ország) végezték el egységes nemzetközi módszertan alapján. Magyarország 2010-ben és 2015-ben is részt vett az INFE által szervezett, a felnőtt, 18–79 éves lakosság körében végzett, standard kérdőívvel lebonyolított alaputatásban. A vizsgálatok eredményének összehasonlításakor látható, hogy számos szignifikáns változás történt a két adatfelvétel között. A felmérés eredményei szerint a 2010-ben, a válság következményeként jelentkező eladósodottság, megszorítások, munkanélküliség helyére Magyarországon a költségek csökkentése lépett.⁵

A világon mindenütt, Magyarországon is a legnagyobb problémák a számítási feladatoknál jelentkeztek. A kamatszámítás egyszerű feladatainál pl. a részt vevők mindössze 42 százaléka volt tisztában a kamat fogalmával, értette, hogy megtakarításai után kamat jár (az OECD országok átlaga: 48 százalék volt). Nehezen számolták ki Magyarországon, hogy 2% kamat után mennyivel növekszik a számla összege. Általában jellemző volt a számolási készségek feltűnően alacsony szintje, amelynek az a veszélye, hogy nem reális döntések születnek. Az eredmények azt mutatják, hogy sokan küzdenek az olyan alapfogalmakkal, mint a kamat és kamatos kamat, a kockázat és diverzifikáció, vagy infláció.⁶

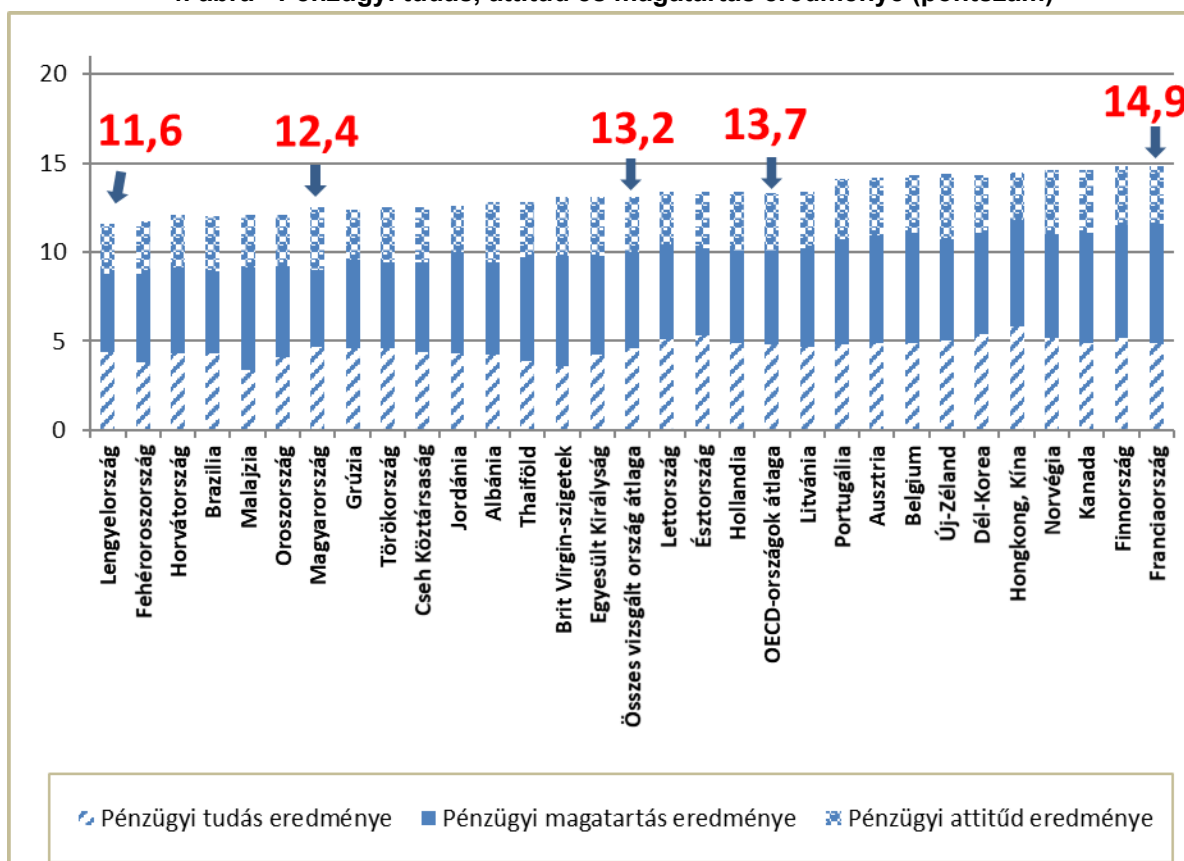
Az OECD/INFE 2015-ös pénzügyi műveltség vizsgálatban a magyar felnőttek eredménye elgondolkodtató. Az ismeretek felidézése az összes résztvevő átlageredményénél jobb,⁷ a felnőtt lakosság attitűdje jó: a megkérdezettek 63 százaléka magas pontszámot ért el, amely az ötödik helyet jelenti az országok között, a magatartás (a tényleges cselekvés) alapján azonban valamennyi résztvevő között a magyar résztvevők sereghajtók (3. ábra). Az utolsó helyen álló Magyarország (25 százalék) és az első helyen végző Franciaország (85 százalék) között óriási a szakadék, és még az összes vizsgált ország átlagától (51 százalék), valamint az OECD országok átlagától (53 százalék) is messze elmarad a magyar résztvevők eredménye. Az összeredményt jelentősen rontják a magatartás mért adatai (4. ábra).

3. ábra – INFE 2015 – a pénzügyi műveltség mérése

Pénzügyi magatartás. A maximális 9 pontból minimum 6 vagy több pontot elérik (%)

4. ábra - Pénzügyi tudás, attitűd és magatartás eredménye (pontszám)

Forrás: OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies, 2016

A magatartás különböző mért területeit vizsgálva, Magyarország több alkalommal az utolsó helyre került. Ezek között kiemelkedik a **költségvetés, pénzügyi tervezés**, valamint a pénzügyi termékek választása. A kutatásban részt vevő magyar felnőttek 49,4 százaléka mondta azt 2010-ben, hogy nincs semmilyen megtakarítása. Ez 2015-ben 56,1 százalékra nőtt.⁸ Átlagosan a válaszadók 48%-a tudatosan, több termék összehasonlításával **választja a pénzügyi termékeket**, Magyarország a 30 ország között az utolsó előtti: itt a megkérdezettek 18 százaléka tájékozódott a pénzügyi termékekről, mielőtt döntést hozott volna arról, hogy melyik terméket választja.

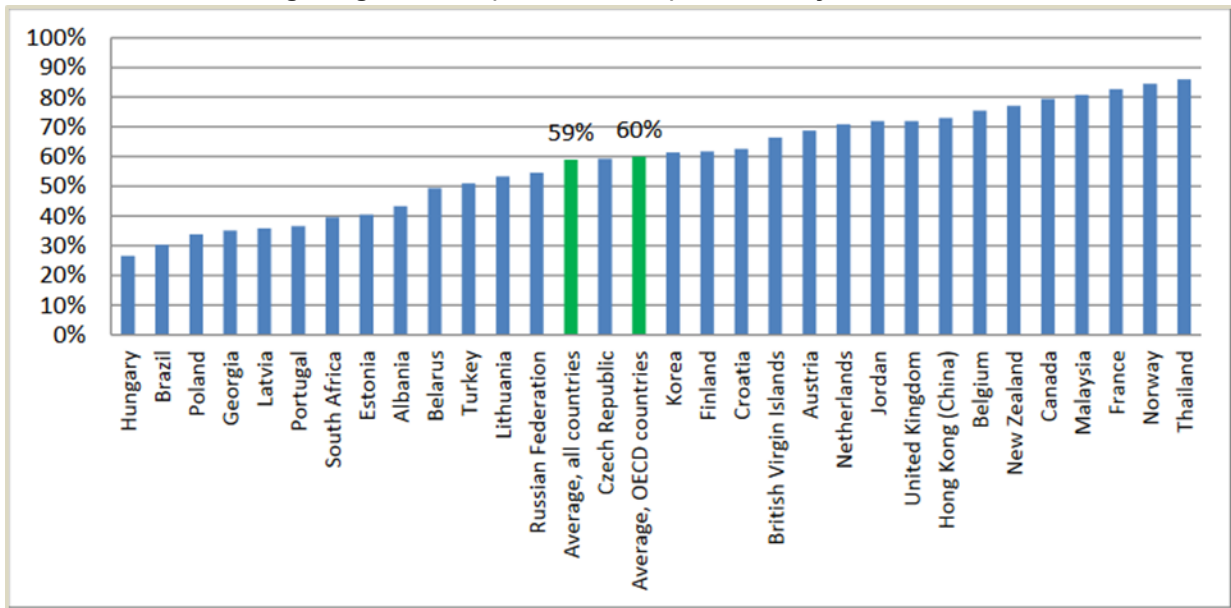
Az INFE kutatás rávilágított arra, hogy a pénzügyi magatartás tekintetében kiugróan nagy a különbség Magyarország és a többi vizsgált ország között az aktív megtakarítók százalékában. **Magyarországon a megkérdezettek mindössze 28 százalékának volt megtakarítása.** (5. ábra) A megtakarítási hajlandóság mögött persze számos ok húzódhat meg, a jövedelemtől, a pénzügyi intézetek fiókhálózatának sűrűségéig számos tényezővel számolhatunk, az oktatás kérdéseit is beleértve.

A magyar lakosság csekély megtakarítása a Világbank által létrehozott Global Findex Adatbázis (*The Global Findex Database*) adataiban is nyomon követhető. A Global Findex Adatbázis – 2011 és 2014 után – 2017-ben harmadszor jelentette meg a világ 130 országában a pénzügyi szektorra vonatkozó vizsgálati eredményeit. A Global Findex adataiból látható, hogy világszerte nagy különbségek vannak a pénzügyi megtakarítások mért adataiban, mely adatok a kutatók megállapítása szerint egyértelműen kapcsolatba hozhatók az országok gazdasági helyzetével, és egyben rávilágítanak a lakosság pénzügyi jólétének (well-being) helyzetére is. 2017-ben a magas jövedelmű gazdaságokban a

Horváth Ilona: Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában

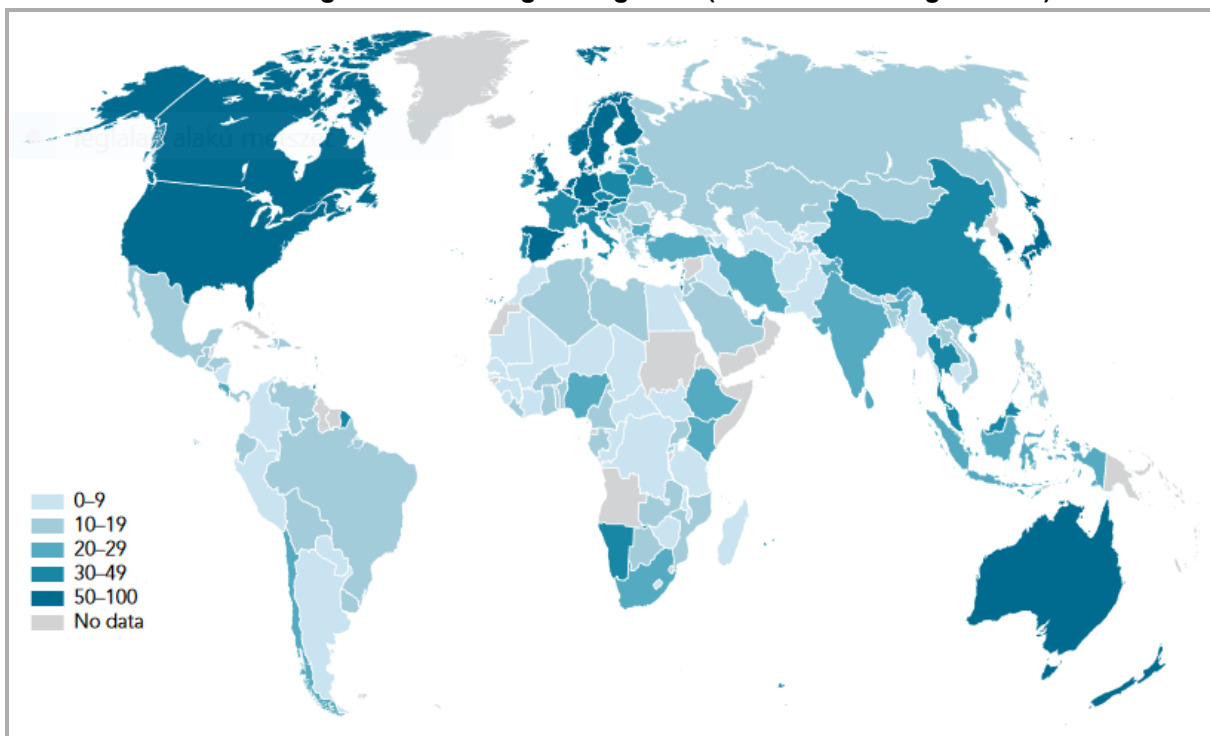
felnöttek átlagosan 71 százalékának, míg a fejlődő gazdaságokban 43 százalékának volt megtakarítása. (6. ábra)

5. ábra - Lakossági megtakarítók (Active savers), valamennyi válaszadó százalékában

Forrás: OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies, 2016.

6. ábra – Megtakarítás a világ országaiban (a felnőtt lakosság %-ában)

Forrás: Global Findex Database

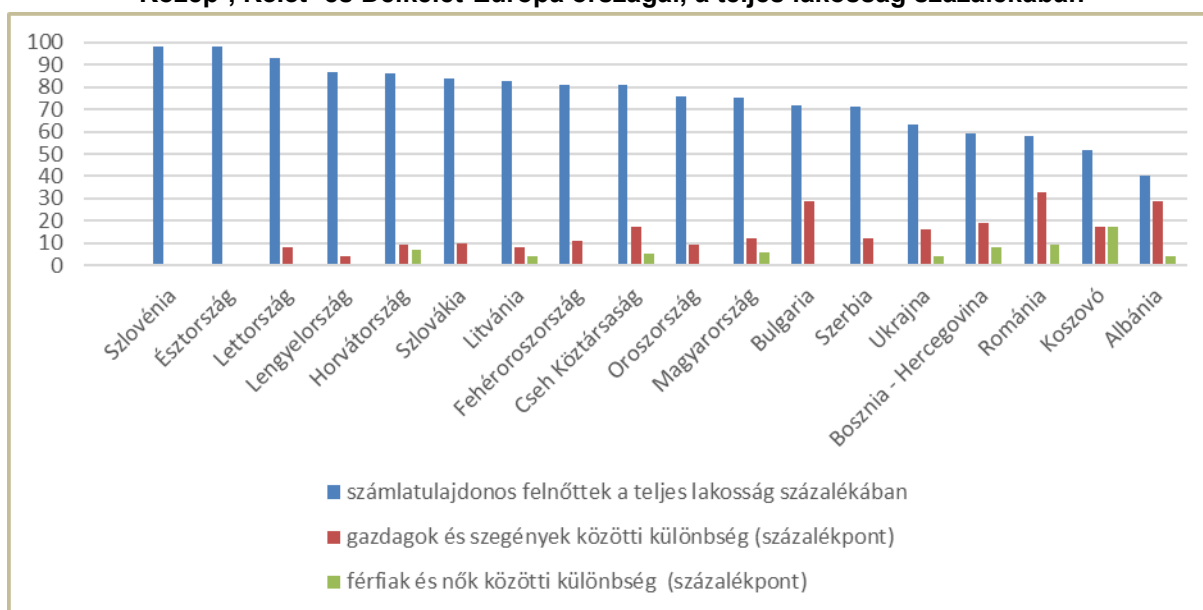
Miközben a pénzügyi műveltség mért adatai jelentős különbségeket mutatnak. A Findex Adatbázis⁹ szerint 2017-ben a világ lakosságának 69 százaléka rendelkezett bankszámlával.¹⁰ A bankszámlával rendelkező felnőttek száma különbözik az egyes régiók

Horváth Ilona: Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában

és országok között: a magas jövedelmű gazdaságokban 90 százalék feletti, míg a fejlődő országokban átlagosan 50 százalék körül mozog. **A Világbank a számlák használatát a pénzügyi inklúzió, azaz az elfogadás és a bizalom jeleként értékeli.** Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa poszt-szocialista országai között **Magyarország felnőtt lakosságának 75 százaléka rendelkezik bankszámlával.** 2017-ben Magyarországon e régió országaihoz viszonyítva is kevesebb volt a bankszámla-tulajdonos, a világ legtöbb fejlett országához mérten pedig – ahol a felnőtt lakosság 100 százalékának van bankszámlája – nagyon lemarad. (7. ábra)

7. ábra – Számlahasználat, a számlával rendelkező felnőttek országanként Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa országai, a teljes lakosság százalékában

Forrás: Global Findex Database, 2017 adatai alapján saját szerkesztés

A pénzügyi magatartás alacsony értékei jelentősen rontják a magyar felnőttek pénzügyi műveltségének megítélését. „A tudatosság, a tudás, a készség, a hozzáállás kombinációja és viselkedése szükséges a körültekintő pénzügyi döntésekhez és a helyes cselekvéshez, amelynek végső célja az egyén pénzügyi jóléte.”¹¹

1.2. A középiskolás diákok pénzügyi műveltségének mérése

A közoktatásban részt vevő tanulókra vonatkozó nemzetközi kutatások közül kiemelkedik a PISA pénzügyi műveltség (financial literacy) mérése 2012-től.¹² A 15 éves diákok pénzügyi ismereteinek és képességeinek mérése az első olyan nagyszabású nemzetközi vizsgálat volt, amely a tanulók pénzügyi ismereteit, általános tájékozottságát és képességeit mérte.¹³

A feladatok konkrét, egyszerű, gyakorlati kérdések voltak. A PISA-eredmények összességében nagy hiányokat állapítottak meg a középiskolás diákok tudásában, képességeiben. Tízből csak négy diák eredménye tükrözött alapszintű, a mindennapi élethez minimálisan szükséges pénzügyi műveltséget.

A legnehezebb kérdések a tranzakciós költségek és a banki egyenlegsámítás témaköréhez kapcsolódtak, amely azért igényel figyelmet, mert 2015-ben a részt vevő diákok 56 százaléka már rendelkezett bankszámlával. Nehéz volt a diákok számára a bruttó-

Horváth Ilona: Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában

nettó nagyságok értelmezése, miközben 2015-ben a részt vevő diákok 64 százaléka már vállalt munkát. A kérdőíveket kitöltő diákok pénzügyi kompetenciája rosszabbnak mutatkozik, ha a család szerény anyagi körülmények között él, a szülők alacsony iskolai végzettségűek vagy bevándorlók. Azok a tanulók, akiknek a pénzügyi műveltség terén jobb az eredménye, kitartóbbak és nyitottabbak, jobb az attitűdjük a tanuláshoz és a problémamegoldáshoz. Azokban az országokban, ahol a diákok jól teljesítenek matematikából vagy a szövegértés területén, általában a pénzügyi műveltség vizsgálatnak is jobb volt az eredménye.¹⁴

Számos **hazai kutatás** is vizsgálta a pénzügyi műveltség helyzetét. A Szegedi Egyetem kutatócsoportja az általános iskolás és középiskolás tanulók pénzügyi műveltségére irányuló kutatásokat végez. A PénzSztár országos középiskolai verseny eredményei 2013 óta nyújtanak fontos adatokat a közoktatás számára. Az Állami Számvevőszék pénzügyi kultúra kutatása átfogó képet ad a felsőoktatásban tanuló diákok pénzügyi műveltségéről.

A pénzügyi műveltséggel kapcsolatos magyarországi kutatások és felmérések meglepő eredményeket mutattak: a középiskolás diákok pénzügyi műveltsége rendkívül hiányos volt, a kutatók leginkább a gyakorlatban alkalmazható tudás hiányát emelték ki,¹⁵ és ez a megállapítás a felsőoktatásban tanulóakra is érvényes volt.¹⁶ Láthatóvá vált az is, hogy a középiskolai kötelező órában, pénzügyi, gazdasági képzésben részesülő diákok gyakorlatilag minimálisan teljesítenek jobban, mint a pénzügyi, gazdasági képzésben kötelező szakórán nem részesülő társaik.¹⁷

A magyarországi pénzügyi műveltség kutatások azt bizonyítják, hogy a tanulók ma leginkább a családból kapott információkat használják, amikor pénzügyi kérdések merülnek fel.¹⁸ A középiskolások 44,4 százaléka az otthon látottakra próbál támaszkodni, az iskolából 20,5 százalékuk, saját tapasztalatból 12,7 százalékuk, az internetről 10,7 százalékuk, egyéb forrásból 8,3 százalékuk, a barátoktól 1,5 százalékuk tesz szert pénzügyi ismeretekre. A középiskolások 1,9 százalékának – saját megfogalmazása szerint – *„egyáltalán nincs pénzügyi ismerete”*. Arra a kérdésre, hogy legfőképpen honnan kellene a mindennapi pénzügyekről informálódni, legtöbben azt válaszolták, hogy az iskolából (54,6 százalék), rendszeresen és gyakorlatias formában. Ezek a diákok szignifikánsan (hét százalékponttal) jobb eredményt értek el a felmérésben, mint azok, akik nem szeretnék az iskolában pénzügyi képzést kapni. Az otthoni mintákat követők szignifikánsan rosszabb átlageredményt (41%) értek el az iskolából vagy internetről tájékozódókhoz képest (47%). A diákok közül csak nagyon kevesen (1,1%) vélekedtek úgy, hogy *„nem kellene pénzügyi ismeretek”*.¹⁹ Más, az egyetemi hallgatókra vonatkozó vizsgálat kiderítette azt, hogy egy-egy pénzügyi, gazdasági döntés során a közeli rokonok véleményére számítanak, de – ellentétben a középiskolás diákokkal – az internetről gyűjtött forrásokból származó információk majdnem ugyanolyan meghatározóak.²⁰

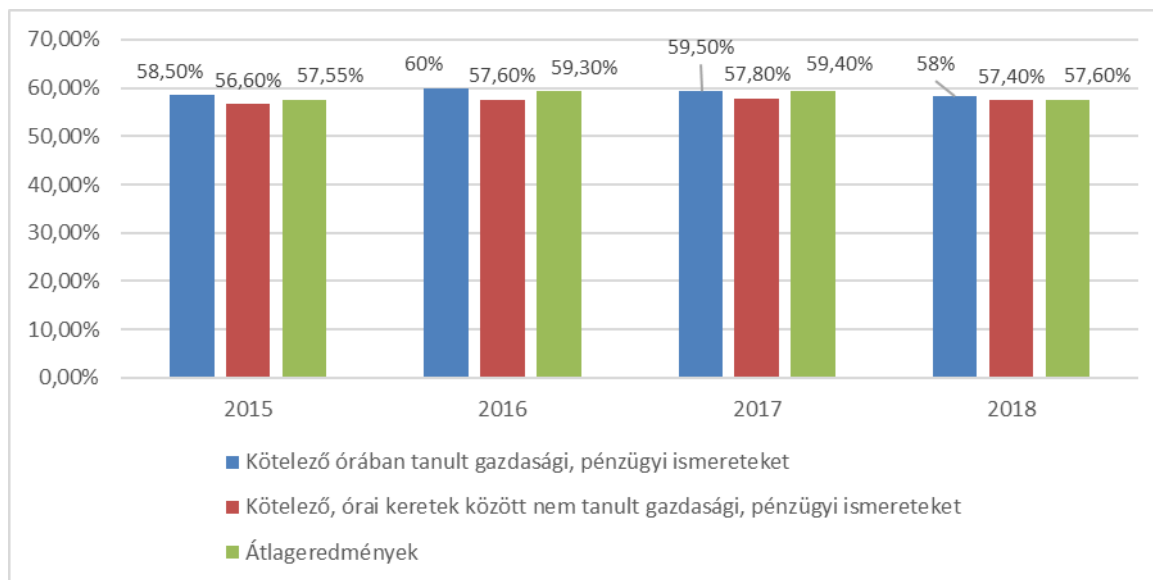
A PénzSztár Hazai és Határon Túli Magyar Középiskolák Pénzügyi, Gazdasági és Vállalkozási Versenye – 2019-ben hetedik éve – a részt vevő középiskolások pénzügyi műveltségének országos szintű mérése, s egyben annak vizsgálata, hogy a verseny feladatai és azok megoldásai (a szakirodalom és a szakmai segítség), hogyan tudják fejleszteni a pénzügyi műveltséget.²¹ A verseny adatainak egyik figyelemre méltó területe a közgazdasági ismereteket iskolai, tanórai keretek között tanulók és a gazdasági, pénzügyi oktatást kötelező tanórán nem tanuló diákok eredményeinek összehasonlítása. Hangsúlyozni kell, hogy a PénzSztár verseny műveltséget és nem közgazdasági szaktudást mér.²²

Horváth Ilona: Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában

A legtöbb vizsgálati eredmény a második online forduló eredményeiből származik; ezek országos adatok. A második fordulóban 2015-ben 876 csapat, 3504 diák; 2016-ban 784 csapat, 3136 diák; 2017-ben 1057 csapat, 4232 diák; 2018-ban 899 csapat, 3596 diák vett részt. A csapatok tagjai 14–22 éves korú diákok.²³

8. ábra – Az elért eredmények eloszlása. A gazdasági ismereteket kötelező órában tanuló és iskolai keretek között nem tanuló diákok. (Max. pontszám 160 pont 100 %) PénzSztár Verseny – 2015–2018

A négyéves adatok összehasonlításából látható, hogy nincs jelentős különbség a pénzügyi, gazdasági ismereteket kötelező órában tanuló és iskolai keretek között kötelező órában nem tanuló diákok között. A részt vevő tanulók mért eredménye között a különbség mindössze 0,6 százalékpont és 2,4 százalékpont között mozog a vizsgált négy évben (2015–2018). (8. ábra) Más pénzügyi műveltség vizsgálatok is hasonló eredményre jutottak,²⁴ és kiemelik azt, hogy a gazdasági, közgazdasági iskolák tanulói tárgyi tudásukat a mindennapokban nem tudják hasznosítani.²⁵

II. A pénzügyi műveltség kutatások tanulságai, a középiskolai pénzügyi oktatás kérdései. A gazdaságtörténet oktatásának új perspektívája

Ahogy világszerte, úgy Magyarországon is a pénzügyi műveltség kutatások mind a felnőttek, mind a középiskolában és a felsőoktatásban tanuló diákok pénzügyi, gazdasági műveltségében lemaradást tártak fel. Az OECD-kutatások arra hívják fel a figyelmet, hogy a **pénzügyi műveltség fejlesztését Magyarországon az érdekelt szervezetek széleskörű összefogása mellett szükségeszerű beemelni a kötelező oktatás feladatai közé, valamennyi iskolatípusban.** A pénzügyi, gazdasági műveltség fejlesztésében az oktatási rendszer felelősségét hangsúlyozza több, a pénzügyi műveltség fejlesztésével foglalkozó tanulmány.²⁶

A felnőttek és a középiskolás diákok, továbbá az egyetemi hallgatók pénzügyi műveltségének hiányosságaiiban összefüggés látható, mivel a diákok életében a család és a közvetlen környezet véleménye meghatározó. **A nagy különbség a fiatalok pénzügyi, gazdasági ismeretei között alapvetően abból fakad, hogy vannak családok, ahol a**

szülők felvértezik a gyerekeket az életükhöz szükséges gyakorlati tudással és képességekkel, míg Magyarországon ez többnyire nem történik meg. Mivel Magyarországon korábban nem volt pénzügyi, gazdasági képzés, ezért a fiatalok azoktól tanulnak, akik maguk sem részesültek pénzügyi, gazdasági oktatásban iskolai keretek között. Erre leginkább a XX. század '90-es éveiben lett volna nagy szükség. A rendszerváltozást követően Magyarországon éppen ezért hívták fel a figyelmet közgazdászok a pénzügyi oktatás fontosságára, nem a kötelező órában való bevezetést sürgetve, inkább a gyakorlati hasznosságot, a készség- és képességfejlesztést hangsúlyozva, a pénzügyi, gazdasági képzés iskolai tananyagba való mielőbbi beépítését javasolták.²⁷

A szülők és a közvetlen környezet hatása meghatározó a személyiségfejlődésben, mert otthonról olyan szemléletet hoz a diák, amelyben kialakul a pénzhez való viszonya, és ha e viszony rögzül, ennek megváltoztatása sokszor nehézségekbe ütközik. E beidegződést csak nehezen tudja oldani az iskola. Nem hagyható figyelmen kívül az a külső hatás sem, amelynek egyik fő közvetítője az internet. Jelenleg azonban nem látható az sem, hogy az oktatás miképpen tud felkészülni a feladatra, hogyan lehetséges a kisiskolások korai pénzügyi műveltségének fejlesztése. A gazdasági szakemberek, a kutatók, a közoktatás-irányítás és a pedagógusok párbeszéde vihetne közelebb e kérdés megoldásához.

Amint az a felnőttekre vonatkozó kutatásokból (OECD/INFE) is nyomon követhető, **amikor a pénzügyi, gazdasági oktatásról gondolkodunk, szem előtt kell tartanunk azt, hogy nem az ismeretek határozzák meg a pénzügyi magatartást.** Ezért nem a pénzügyi, gazdasági ismeretek bővítését látjuk a legfontosabb célnak, hanem a pénzügyi magatartáshoz kapcsolódó fejlesztést, a képesség- és készségfejlesztést, a magatartás formálását, a pénzügyekhez kapcsolódó tudatosság erősítését. **A pénzügyi, gazdasági oktatás lényege és komplexitása azon kompetenciák fejlesztésében mutatkozik meg, amelyek alkalmassá teszik a diákokat a hatékony cselekvésre, a döntéshozatalra.** Látható, hogy mindez magasabb szintű képességeket vár el a diákoktól, amelyek nem szoríthatók be egy tantárgy követelményei közé. A pénzügyi írás- és olvasási készséghez és képességhez csak a legfontosabb szakmai ismeretekre van szükség. A társadalom gyors átalakulását követi a pénzügyi intézményrendszer. Szinte naponta jelennek meg új pénzügyi konstrukciók, új ügylettípusok, új pénzügyi termékek. Ezeket átlátni nem lehet cél, de a kialakított képességekkel, készségekkel a diákok olyan segítséget kapnak, amellyel a kockázatok reális értékeléséhez közelebb jutnak.

„A pénzügyi műveltség ismeretek és képességek olyan kombinációja, amely alkalmassá tesz arra, hogy tudatosak legyünk a pénzügyi műveletek és kockázatok terén; motiváció, hogy alkalmazzuk az ismereteket, és magabiztosság a megszerezett ismeretek használatában a pénzügyekkel összefüggő hatékony döntések érdekében, amelyek végeredményeként az egyén és a társadalom közelebb jut a pénzügyi jóllétéhez.”²⁸

A pénzügyi műveltség középiskolai fejlesztésének kérdései szorosan kapcsolódnak a felsőoktatáshoz, a tanárképzéshez. Egyfelől az általános műveltség részét képező pénzügyi, gazdasági képzés,²⁹ másrészt a pénzügyi, gazdasági témákat oktató tanárok képzése a nem közgazdasági jellegű képzést nyújtó intézmények számára, mivel jelenleg ezekben az iskolákban sok esetben nincs e tárgyak tanítására alkalmas pedagógus. **Ma a tanárképzésben nem szerepel olyan szakirány, amely tanárokat képezne a szabadon választható gazdasági ismeretek tantárgy számára, amelyből közép- és emelt szintű érettségi vizsgát is tehetnek a diákok.** A tanárképzés ezen új területének elindítására nagy szükség lenne.

Horváth Ilona: Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában

A pénzügyi műveltség fejlesztésének kérdéseivel foglalkozó szakemberek jelentős része a kötelező órában való bevezetés mellett érvel. Szakgimnáziumokban 2018. szeptember elsejétől kötelező jelleggel, heti egy órában tanulják a diákok a pénzügyi, gazdasági ismereteket a 10. évfolyamon. A gimnáziumokban jelenleg nehezen megoldható dilemmával szembesülünk. Kérdés, hogy a túlterhelt diákok óraszámának növelése meghozná-e a várt eredményt? A kutatások nem adnak erre egyértelmű választ. A pénzügyi, gazdasági műveltség korszerű fejlesztése – úgy látszik – kevésbé a szakmai ismeretek átadásától, sokkal inkább a kompetenciák fejlesztésétől függ.

A 2012-es NAT nem oldotta meg a pénzügyi, gazdasági műveltség fejlesztésének kérdéseit: az órakeret szűkre szabott, a történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek keretén belüli oktatás a tanárok számára elfogadhatatlan megoldási kísérlete volt a problémának. Reméljük, hogy az új NAT lehetőséget ad a pénzügyi, gazdasági műveltség valós fejlesztésére, amelyet a **Nemzeti Stratégia (a lakosság pénzügyi tudatosságát fejlesztő stratégia)** előírányoz. **A Nemzeti Stratégia hét kiemelt céljából az első: „A köznevelés rendszerén belüli, valós pénzügyi edukáció megteremtése és általánossá tétele”**.³⁰

Mivel a pénzügyi, gazdasági oktatás lényege és komplexitása azon kompetenciák fejlesztésében mutatkozik meg, amelyek alkalmassá teszik a diákokat a hatékony cselekvésre, a döntéshozatalra és mindez magasabb szintű képességeket vár el a diákoktól, ezért **nem szoríthatók be egy tantárgy követelményei közé**. A pedagógusok összefogásával és szemléletváltással, a pénzügyi, gazdasági műveltség fejlesztésében jelentős előrelépés érhető el. **Az integrált oktatás alkalmas lehet a pénzügyi, gazdasági műveltség fejlesztésére, azonban a tantárgyi integráció csak akkor alakítható életképes pedagógiai gyakorlattá, ha látható, hogy az egyes tantárgyakban megjelenő tartalom hogyan fedi le a pénzügyi, gazdasági ismeretek tartalmi elemeit.** Ez biztosíthatná a középiskolákban a szükséges ismeretek elsajátítását és gyakorlati adaptációját. Négy olyan tantárgy körvonalazódik a pénzügyi, gazdasági műveltség fejlesztésében, amely a tantárgyi tartalmakat tekintve tartalmazza annak lehetőségét, hogy e fontos, gyakorlati, a mindennapi élethez szükséges tudást, attitűdöt, magatartást, a készségeket és képességeket formálja: a társadalmi és állampolgári ismeretek, a matematika, a földrajz és a történelem tantárgyak. A tantárgyi integráció nagy segítséget ad abban, hogy a pénzügyi műveltség ismeretanyagának 60–70 százalékát a pedagógusok át tudják adni, a hiányzó 30–40 százalék ismeretanyaghoz létkérdés a tanárok képzése.

A gazdaságtörténet jellegéből következik, hogy alkalmas pénzügyi, gazdasági műveltség fejlesztésére, hiszen a gazdaságtörténet valahol a történelemtudomány és a közgazdaságtudomány, e két diszciplína metszéspontjában van. Leginkább maguk a közgazdászok és a történészek igazítanak el e kérdésben.

Claude Diebolt, a francia CNRS³¹ és a strasbourg-i egyetem kutatója, a francia közgazdasági társaság májusban megválasztott új elnöke és szerzőtársa Michael Hauptert (University of Wisconsin-La Crosse) írja nemrég megjelent könyvében: *„A gazdaságtörténet a történelem egy része. Mind a közgazdászok, mind a történészek a leginkább valóságos történeteket próbálják meg elbeszélni a múltból, és sikeresen vagy sikertelenül a narratív standardokon keresztül egy eseményt hozzákapcsolnak egy másikhoz. [...] A történelmet „tűzpróbaként” használni egy gazdasági elmélet vizsgálatához, elmélyíti a tudásunkat arra vonatkozóan, hogy hogyan, miért és mikor következik gazdasági növekedés és fejlődés. [...] A gazdaságtörténetben különleges lehetőség van arra, hogy ne a múltat koncentráljunk, hanem a különböző országok gazdaságát, azok hosszú távú növekedését és fejlődését*

Horváth Ilona: Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában

tanulmányozhassuk.³² A közgazdászok szintén hangsúlyozzák az interdiszciplináris megközelítést. 1993-ban két történész kapta a közgazdasági Nobel-díjat (Douglass North és Robert Fogel).³³

Mi a célja a gazdaságtörténet oktatásának? **A legfontosabb cél, hogy a gazdaság múltbeli működéséből és működési zavaraiából származó tapasztalatokon keresztül előre tudjunk tekinteni.** A gazdaságra érvényesek a ciklikus törvényszerűségek. Ez azt jelenti, hogy fellendülési időszakokat válságok követnek, és a válságok elmúltával ismét fellendülés következik. Az egyes ciklusok mögött lévő történelmi eseményekkel érthető meg igazán a gazdaság és a történelem jövőbe mutató szerepe. Ez a két összefonódó diszciplína mutatja meg a jövő eshetőségeit. Hiszen a mai történés a holnap történelme, de a gazdasági folyamatokban az előrelátáshoz szintén vissza kell nyúlnunk a gazdaság és a történelem történetéhez, azaz a gazdaságtörténethez.

Nézzünk egy példát:

Semper Augustus az egyik legszebb és leghíresebb tulipán, ami egy vírusnak köszönhetően lett sajátosan cifra, és éppen ez a különlegessége tette 1635-től az akkori világ legértékesebb árucikkévé. A tulipán a XVI. században Törökországból érkezett Európába és az 1630-as években, Hollandiában az első tőzsdei „buborék” kialakulásának egyik főszereplője lett, amelynek következtében az 1602-ben létrejött amszterdami tőzsde 1637-ben olyan válságba süllyedt, amely megrengette az egész holland gazdaságot.

A tankönyvekben már látható a törekvés arra, hogy megértsék a diákok ezt a folyamatot, kicsit beleláthatnak a tőzsde működésébe, a források számszerű adatokkal jól érzékeltetik a tulipán-buborék kialakulását és folyamatát. Hiányzik azonban egy nagyon fontos elem: a buborék működését nem lehet megérteni néhány lényeges, mélyebb összefüggés feltárása nélkül, amely végül a kockázat megértéséhez és a kockázat – mint pozitív és negatív lehetőség – helyes értelmezéséhez vezet el.

Niall Ferguson történész, a kaliforniai Stanford Egyetem neves Hoover Intézetének főmunkatársa „A pénz felemelkedése” című könyvében általában a buborék anatómiáját a következőképpen írja le:

1. *„Elmozdulás: a gazdasági feltételekben bekövetkező változás új és nyereséges lehetőséget teremt néhány cég számára.*
2. *Eufória vagy overtrading: egyfajta visszacsatolási folyamat indul be, amikor is a várható nyereség növekedése dinamikus emelkedést generál a részvényárakban.*
3. *Mánia vagy buborék: a könnyű tőkenyereség lehetősége befektetésre csábítja még a teljesen kezdőket is, és megjelennek a pénzükre vadászó csalók is.*
4. *Nyugtalanság: a bennfentesek felismerik, hogy az elrugaszkodott részvényárakat a várható nyereség már nem indokolja, ezért a nyereség realizálása érdekében eladásba kezdenek.*
5. *Fordulat vagy bizalomvesztés: a részvényárak zuhanása miatt menekülni kezdenek a külsősök is, végleg kipukkasztva a buborékot.”³⁴*

Ez tehát minden buborék közgazdasági alapja, de mégis mi készítette az embereket arra – milyen okok vezettek el ahhoz –, hogy egy néhány grammos tulipánhagymát egész vagyonokért vásároljanak meg, mindenüket pénzzé téve, még az egyébként szerény körülmények között élő emberek is? **A kapzsiság az, amely a kockázat súlyát és mértékét elfeledteti az emberekkel.**

„Sok ember hirtelen meggazdagodott. Egy arany csali lebegett csábítóan az emberek előtt, és egymás után vetették bele magukat a tulipán-kereskedelembé, mint legyek a mézcsuporba. Mindannyian elképzelték, hogy a tulipán iránti szenvedély örökké tart, és hogy

Horváth Ilona: Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában

a világ minden részéről a gazdagok pénzt küldenek, és minden árat kifizetnek, amit a hollandok kérnek tőlük. [...] A szenvedély az egész társadalmat hatalmába kerítette: nemesek, polgárok, gazdálkodók, munkások, tengerészek, inasok, cselédlányok, még a kéményseprők és az öreg ócskaruha kereskedők is belekontárkodtak a tulipánkereskedésbe. Az emberek mindenüket igyekeztek pénzzé tenni, hogy virágokba fektessék. Házaikat és földjeiket nagyon alacsony áron kínálták eladásra. [...] A külföldieket is hatalmába kerítette a spekuláció láza, a pénz mindenfelől Hollandiába ömlött, és a házak, és földek, lovak és kocsik, a létszükségleti és a luxuscikkek árai egyaránt emelkedni kezdtek, Hollandia néhány hónapra Plútusz, a gazdagság istenének előszobájává változott.”³⁵

Niall Ferguson idézett könyvének lezárása a 2007–2008-as válság kirobbanásakor történt, amikor már látható volt a jelzáloghitel-piaci buborék kipukkanása. Következései pedig olyan mélyrehatóak voltak, hogy az 1929–1933-as válsághoz hasonlították őket. A hitelpiaci válság jellemzői pedig az 1873-as gazdasági világválsággal vonhatók párhuzamba. Nem valószínű, hogy volt Magyarországon olyan család, amelyet közvetlenül vagy közvetve ne érintettek volna a krach következményei. „*A nyugati világra 2007 nyarán lesújtó pénzügyi válság a pénzügyi történelem örök érvényű igazságára hívta fel a figyelmet. Előbb-utóbb minden buborék kipukkad, többen lesznek a besszjátékosok, mint a hosszjátékosok, és a kezdeti mohóság félelembe csap át.*”³⁶

Szükségesnek látszik egy szemléletváltás a gazdaságtörténet oktatásában, mind a tananyag, mind a módszerek tekintetében. Ha nem sémákban, nem ábrákban, hanem emberi történetekben, emberekben gondolkodunk, közelebb jutunk a gazdasági problémák mélyebb megvilágításához, amely a társadalom és a politika, kultúra, életmód megértéséhez is közelebb visz, sőt szükségszerűen jutunk el napjaink kérdéseire. A közgazdaságtan diszciplína legfontosabb alapismeretei nélkül nem lehet korszerű gazdaságtörténetet tanítani, ez egyben a biztosítéka annak, hogy a diák használható tudást kap. Talán a gazdaságtörténet legutóbbi nagyszerű kutatási eredményei is bekerülhetnek a történelemtanításba.

IRODALOM

- ATKINSON, Adele – MESSY, Flore-Anne (2012): Measuring Financial Literacy: Results of the OECD /International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15*, 85. OECD Publishing.
<http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
- CSISZÁRIK-KOCSIR Ágnes – GARAI-FODOR Mónika (2018): Miért fontos a pénzügyi ismeretek oktatása a Z generáció véleménye alapján? *Polgári Szemle*. 14. évf. 1–3. sz. 107–119.
<https://doi.org/10.24307/psz.2018.0809> (Letöltés: 2019. jan. 10.)
- CSUGÁNY Julianna – HOLLÓNÉ KACSÓ Erzsébet – KÁDEK István – TÁNCZOS Tamás (2018): A felsőoktatási intézmények szerepvállalása a pénzügyi kultúra fejlesztésében. In: PÁL Zsolt (szerk.): *FINTELLIGENCE – Tudományos Pénzügyi Kultúra Körkép*. Economix Kft. Miskolc. 87-105.
http://gtk.uni-miskolc.hu/files/13008/F-TPKK_web.pdf (Letöltés: 2019. febr. 10.)

Horváth Ilona: Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában

- DEMIRGÜÇ-KUNT, Asli - KLAPPER, Leora – SINGER, Dorothe – ANSAR, Saniya - HESS, Jake (2018): *The Global Findex Database 2017. Measuring Financial Inclusion and the Fintech Revolution*. The World Bank, Washington, DC.
<http://documents.worldbank.org/curated/en/332881525873182837/pdf/126033-PUB-PUBLIC-pubdate-4-19-2018.pdf>
- DIEBOLT, Claude – HAUPERT, Michael (2018): „*We are Ninjas: How Economic History has Infiltrated Economics*”. Preliminary draft prepared for presentation at the American Economic Association meetings, Philadelphia, PA.
- GRÓF Pál – SÜVEGES Gábor – SZEMÁN Judit (2017): Felmérés a pénzügyi kultúráról a miskolci egyetemen. In: Pál Zsolt (szerk.): *A pénzügyi kultúra aktuáliskérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra*. A közgazdaságtani-módszertani képzés fejlesztéséért Alapítvány. Economix Kft. Miskolc. 2017. 39-53.
<http://gtk.uni-miskolc.hu/files/11368/aPKAK.pdf>
- HOLLÓNÉ KACSÓ Erzsébet – CSUGÁNY Julianna – KÁDEK István – TÁNCZOS Tamás (2017): A gazdálkodási-pénzügyi kultúra fejlesztésére való felkészítés a közgazdász tanár képzésben (az Eszterházy Károly Egyetem törekvései). In: PÁL Zsolt (szerk.): *A pénzügyi kultúra aktuáliskérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra*. A közgazdaságtani-módszertani képzés fejlesztéséért Alapítvány. Economix Kft. Miskolc. 2017. 39-53.
<http://gtk.uni-miskolc.hu/files/11368/aPKAK.pdf>
- HORVÁTH Ilona (2017): A nemzetközi és hazai pénzügyi, gazdasági oktatás eredményei, a kutatások tükrében. Országos középiskolai pénzügyi, gazdasági verseny, mint a pénzügyi, gazdasági műveltség fejlesztésének sajátos lehetősége. *Új Pedagógiai Szemle*, 67. évf. 7-8. sz. 18-43.
- KLAPPER, Leora – LUSARDI, Annamaria – OUDHEUSDEN, Peter van (2015): *Financial Literacy Around the World: Insights from The Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey*, World Bank, Washington.
http://qflec.org/wp-content/uploads/2015/11/Finlit_paper_16_F2_singles.pdf
- KOVÁCS Ildikó Éva – MÉSZÁROS Aranka (2015): Pénzügyi kultúra vizsgálata középiskolás tanulók körében. In: TORGYIK Judit (szerk.): *Százarcú pedagógia*. Komárno: International Research Institute s.r.o. 276-292.
<http://www.irisro.org/pedagogia2015januar/58KovacsIldikoEva-MeszarosAranka.pdf>
(Letöltés: 2018. nov. 11.)
- KOVÁCS Levente – TERTÁK Elemér (2016): *Financial Literacy (Panacea or placebo? – A Central European Perspective)*. Verlag Dashöfer, Bratislava.
<http://www.bankszovetseg.hu/wp-content/uploads/2017/01/Financial-literacy-20161122-Kov%C3%A1cs.pdf>
- KOVÁCS Péter (2017): Fiatalok pénzügyi kultúra mérésének fejlesztésének lehetőségei. In: PÁL Zsolt (szerk.): *A pénzügyi kultúra aktuális kérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra*. Economix Kft, Miskolc. 31-38.
<https://www.penz7.hu/uploads/images/ckfinder/files/tanulmanykotetfinal.pdf>
- DR. KOVÁCS Péter – DR. RÉVÉSZ Balázs – ORSZÁG Gáborné (2014): A pénzügyi kultúra és attitűd mérése. 439-446. „Marketing megújulás” Marketing Oktatók Klubja 20. Konferenciája előadásai 518.
https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/a_penzugyi_kultura_es_attitud_merese.pdf
- LUKSANDER Alexandra – BÉRES Dániel – HUZDIK Katalin – NÉMETH Erzsébet (2014): A felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúráját befolyásoló tényezők vizsgálata. *Pénzügyi Szemle*, 59. évf. 2. sz., 237–259.

Horváth Ilona: Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában

- MACKAY, Charles (1995): *Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds*. Wodsworth, London (Az első kiadás éve: 1841.)
- MESSY, Flore-Anne (2016): First Results of the OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies Auckland, 12 October 2016
<http://www.gltfoundation.com/wp-content/uploads/2016/10/survey-adult-financial-literacy-competencies-161011214659.pdf> (Letöltés: 2018. nov. 2.)
- MÉSZÁROS Aranka (2017): Pénzügyi attitűdök és pénzügyi viselkedés. PÁL Zsolt (szerk., 2017): *A pénzügyi kultúra aktuáliskérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra*. A közgazdaságtani-módszertani képzés fejlesztéséért Alapítvány. Economix Kft. Miskolc. 67-80.
<http://gtk.uni-miskolc.hu/files/11368/aPKAK.pdf> (Letöltés: 2017. nov. 11.)
- Nemzetgazdasági Minisztérium (2017): Pénzügyi tudatosság fejlesztésének stratégiája. Budapest.
<http://www.kormany.hu/download/5/39/21000/P%3%A9nz%3%BCqyi%20tudatoss%3%A1g%20fejleszt%3%A9s%3%A9nek%20strat%3%A9gi%3%A1ja.pdf> (Letöltés: 2018. nov. 11.)
- FERGUSON, Niall (2016): *A pénz felemelkedése*. A világ pénzügyi történelme. Scolar Kiadó. Budapest
- OECD (2014): PISA 2012 Results: Students and Money: Financial Literacy Skills for the 21st Century. (Volume VI). PISA. OECD, Paris.
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264208094-en> (Letöltés: 2016. dec. 10.)
- OECD (2016): PISA 2015, Assessment and Analytical Framework: Science, Reading, Mathematic and Financial Literacy. PISA. OECD Publishing, Paris.
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264255425-en> (Letöltés: 2016. dec. 10.)
- OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies (2016). OECD Publishing.
<http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf> (Letöltés: 2017. márc. 23.)
- ORSZÁG Gáborné (2017): *A hazai középiskolások pénzügyi kultúrájának vizsgálata*. Phd értekezés. Szegedi Tudományegyetem Közgazdaságtani Doktori Iskola
http://doktori.bibl.u-szeged.hu/3909/1/v%3%A9gleges_orszaggabornephd_2017.01.11..pdf
- PÉNZIRÁNYTŰ ALAPÍTVÁNY (2015): A magyar lakosság pénzügyi kultúrája.
<http://penziranytu.hu/magyar-lakossag-penzugyi-kulturaja> (Letöltés: 2015. dec. 10.)
- SCHÜTTLER Tamás (1998): A gazdasági kultúra nem ismeretek rendszere, hanem szemléletmód. – Beszélgetés Chikán Attilával, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Vállalatgazdaságtani Tanszékének vezetőjével. *Új Pedagógiai Szemle*, 48. évf. 7–8. sz. 5-14.
- TERTÁK Elemér (2018): A pénzügyi tudatosság szerepe a világgazdaság mai fejlődésében. In: Pál Zsolt (szerk.): *FINTELLIGENCE – Tudományos Pénzügyi Kultúra Körkép*. A közgazdaságtani - módszertani képzés fejlesztéséért Alapítvány. Ecomix Kft. Miskolc.
http://gtk.uni-miskolc.hu/files/13008/F-TPKK_web.pdf
- TÓTH Edit (2015): A pénzügyi műveltség online diagnosztikus mérése 2–6. évfolyamos tanulók körében. In: CSAPÓ Benő – ZSOLNAI Anikó (szerk.): *Online diagnosztikus mérések az iskola kezdő szakaszában*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 269–295.

Horváth Ilona: Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában

- ZSÓTÉR Boglárka (2018): A fiatal felnőttek pénzügyi kultúrájának vizsgálata. Az időperspektíva, a pénzügyi jóllét és a szükségletkielégítés elhalasztásának összefüggései. *Pénzügyi Szemle*, 63. évf. 4. sz. 39-54.
- ZSÓTÉR Boglárka – NÉMETH Erzsébet – LUHSANDER Alexandra (2017): A társadalmi-gazdasági környezet változásának hatása a pénzügyi kultúrára. Az OECD 2010-es és 2015-ös kutatási eredményeinek összehasonlítása. *Pénzügyi Szemle*. 62. évf. 2. sz. 251-266.

ABSTRACT

Horváth, Ilona

Economic history and economics and financial studies in the secondary school

Research on the state of financial literacy started abroad at the beginning of the 2000s and in Hungary in 2006. The latest international and Hungarian studies on financial literacy all point to a serious lack of financial literacy among the general population. The global problem has piqued the interest of both researchers and financial professionals, and it relates to the good of the national economy on a number of points. The growing number of studies on financial literacy around the world establish with near consistency that secondary school students get their knowledge of finance and economics mainly from parents at home, which does not usually support the younger age group with adequate information. As this contradiction aggravates the financial vulnerability of the general population, the role of education gains even greater significance. Ways must be examined that make possible the efficient development of financial literacy in an education system in which secondary school students are already overburdened. Contemporary instruction in economic history can contribute to the development of financial literacy.

In the English language, the expression financial literacy means the ability to read and write in the area of finance. In the Hungarian language, we use the expressions financial culture or, as in this study, financial literacy. In a broader sense, the expression financial literacy relates to things such as general awareness, familiarization, making connections and a stress on applied knowledge. Taking this approach, the competencies attached to financial literacy are intertwined with competencies of other areas of literacy, and their elements strengthen and support each other.

JEGYZETEK

¹ A Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata Mentés másként. Történelemtanítás a Kárpát-medencében című, 2018. december 1-jén az ELTE BTK-n tartott konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett és aktualizált változata.

Horváth Ilona: Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában

-
- ² A Standard & Poor hitelminősítő megbízására, a Gallup intézet által lebonyolított vizsgálat, a világ lakosságának pénzügyi műveltségére vonatkozó globális kutatás volt.
- ³ KLAPPER, Leora – LUSARDI, Annamaria – OUDHEUSDEN, Peter van (2015): *Financial Literacy Around the World: Insights from The Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey*, World Bank, Washington.
http://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/Finlit_paper_16_F2_singles.pdf (Letöltés: 2018. szept. 23.)
- ⁴ Az INFE az OECD Nemzetközi Pénzügyi Képzési Hálózata, 2008-ban hozták létre. A magyarországi kutatás operatív feladatait, a Pénziránytű Alapítvány végezte el. A 2010-ben és 2015-ben végzett INFE kutatás a pénzügyi műveltség általános jellemzőit vizsgálta a felnőtt lakosság körében. (1000 fős minta, reprezentatív mérés, nem, életkor, régió, településtípus és iskolai végzettség szerint). 2015-ben az összes résztvevő 51650 fő volt.
- ⁵ ZSÓTÉR Boglárka – NÉMETH Erzsébet – LUHSANDER Alexandra (2017): A társadalmi-gazdasági környezet változásának hatása a pénzügyi kultúrára. Az OECD 2010-es és 2015-ös kutatási eredményeinek összehasonlítása. *Pénzügyi Szemle*. 62. évf. 2. sz. 251-266.
- ⁶ OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies (2016). OECD Publishing.
<http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf> (Letöltés: 2017. márc. 23.)
- ⁷ A nagyon egyszerű, csak általános ismereteket feltételező feladatokból a magyarországi felmérésben részt vevők 60%-a érte el a minimális pontszámot, vagy annál többet, ez az eredmény azonban a 2010-es vizsgálatához viszonyítva visszaesést mutat, 2015-ben szignifikánsan csökkent a magyar felnőttek átlageredménye (ZSÓTÉR – NÉMETH – LUHSANDER, 2017).
- ⁸ ZSÓTÉR – NÉMETH – LUHSANDER (2017)
- ⁹ Magyarországon az adatgyűjtés 2017. május 14. – június 21. között, kvalitatív felmérés alapján, magyar nyelven, 1000 fő részvételével történt.
- ¹⁰ 2011 óta a Findex adatok gyűjtésének első évében a világ felnőtt lakosságának 51 százaléka, 2014 végén már 62 százaléka rendelkezett bankszámlával.
- ¹¹ OECD/INFE (2016) 47.
- ¹² HORVÁTH Ilona (2017): A nemzetközi és hazai pénzügyi, gazdasági oktatás eredményei, a kutatások tükrében. Országos középiskolai pénzügyi, gazdasági verseny, mint a pénzügyi, gazdasági műveltség fejlesztésének sajátos lehetősége. *Új Pedagógiai Szemle*, 67. évf. 7-8. sz. 18-43.
- ¹³ 2012-ben 18 országban megközelítően 29 ezer tanuló töltötte ki a tesztet. A 2015-ben megismételt vizsgálatban 15 ország 53 000 15 éves diákja vett részt. Magyarország nem vett részt a pénzügyi műveltséget vizsgáló PISA-mérésekben.
- ¹⁴ OECD (2014): *PISA 2012 Results: Students and Money: Financial Literacy Skills for the 21st Century*. (Volume VI). PISA. OECD, Paris.
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264208094-en> (Letöltés: 2016. dec. 10.);
OECD (2016): *PISA 2015, Assessment and Analytical Framework: Science, Reading, Mathematic and Financial Literacy*. PISA. OECD Publishing, Paris.
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264255425-en> (Letöltés: 2016. dec. 10.)
- ¹⁵ DR. KOVÁCS Péter – DR. RÉVÉSZ Balázs – ORSZÁG Gáborné (2014): A pénzügyi kultúra és attitűd mérése. 439-446. „Marketing megújulás” Marketing Oktatók Klubja 20. Konferenciája előadásai 518.
https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/a_penzugyi_kultura_es_attitud_merese.pdf (Letöltés: 2016. dec. 10.)
- ¹⁶ LUHSANDER Alexandra – BÉRES Dániel – HUZDIK Katalin – NÉMETH Erzsébet (2014): A felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúráját befolyásoló tényezők vizsgálata. *Pénzügyi Szemle*, 59. évf. 2. sz., 237–259.;
ORSZÁG Gáborné (2017): *A hazai középiskolások pénzügyi kultúrájának vizsgálata*. Phd értekezés. Szegedi Tudományegyetem Közgazdaságtani Doktori Iskola
http://doktori.bibl.u-szeged.hu/3909/1/v%C3%A9gleges_orszaggabornephd_2017.01.11..pdf (Letöltés: 2019. jan. 10.)
- ¹⁷ LUHSANDER – BÉRES – HUZDIK – NÉMETH (2014); HORVÁTH (2017); KOVÁCS Péter (2017): Fiatalok pénzügyi kultúra mérésének fejlesztésének lehetőségei. In: PÁL Zsolt (szerk.): *A pénzügyi kultúra aktuális kérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra*. Economix Kft, Miskolc. 31-38.
<https://www.penz7.hu/uploads/images/ckfinder/files/tanulmanykotetfinal.pdf> (Letöltés: 2017. máj. 20.)
- ¹⁸ DR. KOVÁCS – DR. RÉVÉSZ – ORSZÁG (2014); TÓTH Edit (2015): A pénzügyi műveltség online diagnosztikus mérése 2–6. évfolyamos tanulók körében. In: CSAPÓ Benő – ZSOLNAI Anikó (szerk.): *Online diagnosztikus mérések az iskola kezdő szakaszában*. Oktatókutatás és Fejlesztő Intézet, Budapest, 269–295.
- ¹⁹ DR. KOVÁCS – DR. RÉVÉSZ – ORSZÁG (2014); KOVÁCS (2017)
- ²⁰ GRÓF Pál – SÜVEGES Gábor – SZEMÁN Judit (2017): Felmérés a pénzügyi kultúráról a miskolci egyetemen. In: Pál Zsolt (szerk.): *A pénzügyi kultúra aktuális kérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra*. A közgazdaságtani-módszertani képzés fejlesztéséért Alapítvány. Economix Kft. Miskolc. 2017. 39-53.
<http://gtk.uni-miskolc.hu/files/11368/aPKAK.pdf> (Letöltés: 2017. máj. 20.)
- ²¹ A pénzügyi műveltség fejlesztésére irányuló képzés iránti valós igényt jelzi a PénzSztár Verseny növekvő támogatottsága és elismertsége. A 2013-as indulás óta Kárpát-medencei (hazai, felvidéki, kárpátaljai, erdélyi és vajdasági) versennyé terebélyesedett és a nagyszabású társadalmi felelősségvállalási program ma már több mint 50 hazai és határon túli magyar szervezet (köztük a gazdaság és a pénzügyvilág szereplői, egyetemek,

Horváth Ilona: Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában

szakmai és oktatási szervezetek) és mintegy 400 szakember együttműködésével valósul meg. Az évek során 6238 csapat, 24 952 diák vett részt a versenyben, látható, hogy a fiatalok is egyre nagyobb számban ismerik fel a pénzügyi, gazdasági és vállalkozói műveltség fontosságát, és növekszik körükben az igény az olyan korszerű ismeretek és gyakorlati készségek iránt, amelyek a mindennapi életük, a továbbtanulásuk vagy akár a pályaválasztásuk szempontjából is meghatározóak lehetnek.

A PénzSztár verseny, mint nem-formális oktatási módszer, a pénzügyi műveltség iskolai kereteken kívüli gazdagítására, gyarapítására törekszik, szaktanárok együttműködésére épít. Játékos formában tanítja meg a pénzügyi tudás legfőbb elemeit, formálja az attitűdöket és fejleszti a tanulók képességeit, készségeit. A PénzSztár verseny a részt vevő középiskolások pénzügyi műveltségének országos szintű mérése, s egyben annak vizsgálata, hogy a verseny feladatai és azok megoldásai, a szakirodalom és a szakmai segítség hogyan tudják fejleszteni a pénzügyi műveltséget. Az adatok visszajelzést adhatnak arról, hogyan hasznosulnak több év viszonylatában a verseny törekvései. (HORVÁTH, 2017).

- ²² A versenybe 2015-ben 1007 és 2016-ban 936, 2017-ben 1240 csapat 4960 diák, 2018-ban 1099 négyfős csapat, 4396 diák regisztrált. A megállapításokat torzítja az, hogy nem véletlenszerű mintából dolgoztunk, hanem a versenyre jelentkezők eredményeit mértük.
- ²³ Előfordult néhány speciális eset, amelyekre tekintettel a PénzSztár engedi az aktív középiskolai tanulói jogviszonnyal rendelkező érettségi bizonyítvánnyal nem rendelkező diákok részvételét a versenyben.
- ²⁴ LUKSANDER – BÉRES – HUZDIK – NÉMETH (2014); DR. KOVÁCS – DR. RÉVÉSZ – ORSZÁG (2014)
- ²⁵ KOVÁCS (2017)
- ²⁶ DR. KOVÁCS – DR. RÉVÉSZ – ORSZÁG (2014); KOVÁCS Levente – TERTÁK Elemér (2016): Financial Literacy (Panacea or placebo? – A Central European Perspective). Verlag Dashöfer, Bratislava.
<http://www.bankszovetseg.hu/wp-content/uploads/2017/01/Financial-literacy-20161122-Kov%C3%A1cs.pdf> (Letöltés: 2017. máj. 21.);
HOLLÓNÉ KACSÓ Erzsébet – CSUGÁNY Julianna – KÁDEK István – TÁNCZOS Tamás (2017): A gazdálkodási-pénzügyi kultúra fejlesztésére való felkészítés a közgazdasástanár képzésben (az Eszterházy Károly Egyetem törekvései). In: PÁL Zsolt (szerk.): *A pénzügyi kultúra aktuális kérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra*. A közgazdaságtani-módszertani képzés fejlesztéséért Alapítvány. Economix Kft. Miskolc. 2017. 39-53.
<http://gtk.uni-miskolc.hu/files/11368/aPKAK.pdf> (Letöltés: 2018. nov. 11.)
TERTÁK Elemér (2018): A pénzügyi tudatosság szerepe a világgazdaság mai fejlődésében. In: Pál Zsolt (szerk.): *FINTELLIGENCE – Tudományos Pénzügyi Kultúra Körkép*. A közgazdaságtani - módszertani képzés fejlesztéséért Alapítvány. Ecomix Kft. Miskolc.
http://gtk.uni-miskolc.hu/files/13008/F-TPKK_web.pdf (Letöltés: 2018. nov. 11.);
CSUGÁNY Julianna – HOLLÓNÉ KACSÓ Erzsébet – KÁDEK István – TÁNCZOS Tamás (2018): A felsőoktatási intézmények szerepvállalása a pénzügyi kultúra fejlesztésében. In: PÁL Zsolt (szerk.): *FINTELLIGENCE – Tudományos Pénzügyi Kultúra Körkép*. Economix Kft. Miskolc. 87-105.
http://gtk.uni-miskolc.hu/files/13008/F-TPKK_web.pdf (Letöltés: 2019. febr. 10.)
- ²⁷ SCHÜTTLER Tamás (1998): A gazdasági kultúra nem ismeretek rendszere, hanem szemléletmód. – Beszélgetés Chikán Attilával, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Vállalatgazdaságtani Tanszékének vezetőjével. *Új Pedagógiai Szemle*, 48. évf. 7–8. sz. 5-14.
- ²⁸ ATKINSON, Adele – MESSY, Flore-Anne (2012): Measuring Financial Literacy: Results of the OECD /International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, No. 15, 85. OECD Publishing.
<http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en> (Letöltés: 2019. febr. 10.)
- ²⁹ A felsőoktatásban a pénzügyi műveltség fejlesztésére jött létre a Fintelligence Pénzügyi Edukációs Hálózat, ahol élményalapú ismeretátadás történik. A tervek szerint a miskolci és a debreceni, pécsi, budapesti (2019) Fintelligence Laborok átadása után Szegeden és Kolozsváron alakítanak ki modern pénzügyi laborokat különböző bankok anyagi és szakmai támogatásával.
- ³⁰ 1919/2017. (XII. 8.) Korm. határozat a lakosság pénzügyi tudatosságát fejlesztő stratégia elfogadásáról 2. pont
- ³¹ Centre National de la Recherche Scientifique (Nemzeti Tudományos Kutatási Központ)
- ³² DIEBOLT, Claude – HAUPERT, Michael (2018): „*We are Ninjas: How Economic History has Infiltrated Economics*”. Preliminary draft prepared for presentation at the American Economic Association meetings, Philadelphia, PA, Bevezetés, 1-3.
- ³³ DIEBOLT, Claude – HAUPERT, Michael (2018): „*We are Ninjas: How Economic History has Infiltrated Economics*”. Preliminary draft prepared for presentation at the American Economic Association meetings, Philadelphia, PA.
- ³⁴ FERGUSON, Niall (2016): *A pénz felemelkedése*. A világ pénzügyi történelme. Scolar Kiadó. Budapest, 420.
- ³⁵ MACKAY, Charles (1995): *Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds*. Wodsworth, London, 94. (Az első kiadás éve: 1841.)
- ³⁶ FERGUSON (2016) 14.